Problemele elaborării noului dicţionar român-polon

Joanna PORAWSKA

Elaborarea şi publicarea dicţionarelor bilingve reflectă starea contactelor dintre cele două societăţi şi culturi date. Referindu-ne la această opinie, putem constata că, din păcate, relaţiile culturale polono-române şi româno-polone rămân în continuare modeste – aşa cum nu este satisfăcător numărul dicţionarelor existente. În 1970 a fost întocmit în Polonia un singur dicţionar român-polon (mă refer la seria marilor dicţionare); în cadrul acordului de colaborare ştiinţifică încheiat între Academia Polonă de Ştiinţe şi Academia Republicii Socialiste România avea să apară şi versiunea inversă, adică dicţionarul polon-român. Manuscrisul dicţionarului polono-român, elaborat de Stanisław Łukasik (1897-1962), profesor la Universitatea Jagiellonă, încă nepublicat, a fost depus la arhiva Academiei Polone de Ştiinte din Cracovia[1]. Au fost scoase şi câteva dicţionare de mici dimensiuni[2]. Un singur dicţionar tehnic a apărut în 1977, în ambele ţări, ca rezultat al colaborării între o editură poloneză şi una românească. Toate aceste publicaţii s-au epuizat, bineînţeles, de mult. Studenţii secţiilor şi ai lectoratelor de limba română din Polonia, precum şi cei care învaţă limba polonă în România, nu au la dispoziţie acest instrument filologic de bază, indispensabil studiului limbii.

În anii 80 ai secolului trecut, o renumită specialistă din domeniul lingvisticii româno-polone, dr. Halina Mirska Lasota, a elaborat, la comanda editurii Wiedza Powszechna, un alt dicţionar român-polon. Această lucrare lexicografică mai amplă decât cea precedentă, terminată la timp şi admisă de editură, nu a fost niciodată publicată. Schimbările politice de după 1989 au influenţat mult structura economică a editurilor din ţările noastre, schimbând complet mecanismele existente până atunci, astfel încât principiile de natură comercială au devenit hotărâtoare. În această nouă situaţie, editura a renunţat la elaborarea tehnică a dicţionarului, înapoind autoarei textul, iar eu m-am hotărât să duc lucrarea la bun sfârşit, revizuind şi actualizând versiunea precedentă. În prezent, lucrările editoriale se apropie de sfârşit şi se planifică publicarea dicţionarului în anul 2007, la Editura Universităţii Jagiellone, la Cracovia[3].

Descriind istoria elaborării acestui dicţionar, nu putem face abstracţie de situaţia politică şi economică a ambelor ţări şi de schimbările tehnologice produse în timp. Pe de o parte, lexicografia rămâne o activitate extrem de costisitoare; pe de altă parte, începând cu anii 90, s-a înregistrat o adevărată explozie a dicţionarelor de tot felul, datorită noii tehnologii şi a economiei de piaţă. „Dicţionarele sunt tratate – aşa cum s-a întâmplat de obicei în istoria lexicografiei – ca o marfă aducând un folos potenţial, iar nu ca o împlinire a misiunii faţă de Naţiune sau Limbă, sau ca o expresie a opiniilor

[1] Archiwum Nauki PAN i PAU, Kraków, K III – 93.

[2] Zdzisław Skarżyński, Vladimir Iliescu, *Mały słownik rumuńsko-polski. Mic dicţionar polon-român*, Editura Wiedza Powszechna, Warszawa, 1963; partea româno-polonă fiind publicată încă în 1984. În 1975 a apărut în aceeaşi editură *Słownik minimum rumuńsko-polski i polsko-rumuński. Dicţionar minim român-polon şi polon-român*, Zdzisław Skarżyński.

[3] Doamna Halina Mirska Lasota a lucrat la corectură până aproape de trecerea în nefiinţă, la 14 august 2006.

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)

teoretice ale autorului”[4]. În acelaşi timp a căzut în Polonia monopolul editurii Wiedza Powszechna, specializate în domeniul publicării dicţionarelor bilingve. În această nouă situaţie, voind să umple golul rămas, diferitele edituri nou create au început să publice foarte multe dicţionare, deseori de un nivel foarte scăzut, sub toate aspectele[5]. Iar publicul larg, căruia nu-i putem pretinde desigur un deosebit simţ critic, le cumpără.

La aceste probleme se adaugă şi cele legate de finanţarea lucrărilor lexicografice de către instituţiile de ştiinţă – se consideră că „dicţionarul trebuie se să auto-finanţeze”. Dacă, în cazul limbilor de largă circulaţie, o asemenea atitudine are îndreptăţirea ei, în cel al limbilor mai „rare”, de care se interesează mai puţine persoane (şi, implicit, mult mai puţini cumpărători de dicţionare), aduce nenumărate prejudicii. Dacă mai adăugăm faptul că, în practica universitară, acest fel de lucrare nu este clasificat ca *muncă ştiinţifică propriu-zisă*, nu are de ce să ne mai mire faptul că dicţionarele noastre nu ajung niciodată la nivelul celor publicate în Franţa sau în Anglia. Într-o atare situaţie, sarcina mea a fost nu numai elaborarea teoretică a lucrării, dar şi una de manager ce trebuie să se ocupe de găsirea fondurilor pentru publicare[6].

Baza dicţionarului nostru, pe care îl voi denumi temporar *Noul dicţionar român-polon* (NDRP) o constituie *Dicţionarul explicativ al limbii române*, completat de unele dicţionare de dimensiuni mai mici, elaborate de Institutul de Lingvistică din Bucureşti (de sinonime, omonime etc.). În faza de actualizare am folosit în plus *Dicţionarul universal al limbii române* şi cele mai noi dicţionare apărute recent pe piaţa românească. NDRP conţine lexicul comun şi lexicul specializat (dar nu foarte specializat), o serie de arhaisme şi regionalisme într-o cantitate care să permită traducerea unor texte literare (din perioada premodernă şi modernă, înţelegerea literaturii vechi implicând, se ştie, cunoştinţe temeinice de istoria limbii), a celor stiinţifice populare, tehnice (dar nu foarte specializate), publicistice etc., structurate în aproximativ 45 000 de articole, cuvintele-titlu având accentul marcat.

Prima versiune a dicţionarului a fost întocmită urmând instrucţiunile editurii Wiedza Powszechna, aşa cum au fost ele elaborate în anii ’80, obligatorii în acea perioadă în lucrările lexicografice. Bineînţeles, după o perioadă atât de îndelungată, la actualizarea lucrării am introdus anumite modificări, astfel încât dicţionarul să devină “user-friendly” cititorului. Chiar dacă nu se dovedesc a fi în perfectă conformitate cu instrucţiunile tradiţionale, deciziile noastre au fost determinate de ceea ce am putea numi adecvarea la cititor. Credem că acest dicţionar este menit să fie de folos în primul rând cititorului obişnuit, care nu posedă nici cunoştinţe filologice specializate, nici cunoştinţe specializate în alte domenii. Nu am evitat aşadar explicaţiile de tip enciclopedic atunci când le-am socotit importante pentru înţelegerea unui anumit lexem de către cititorul polonez. Ca exemplu poate servi articolul *neaoşism* unde, la semnificaţia numărul 3, în afară de echivalentul polonez găsit, se dă explicaţia (*tendinţă în istoria literaturii*). Echivalentul polonez al cuvântului *securitate* este însoţit de

[4] Tadeusz Piotrowski, *Zrozumieć leksykografię*, Editura Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2001, p. 62.

[5] Între ele şi un *Słownik polsko-rumuński, rumuńsko-polski*, Editura Level Trading, traducerea Dana Ostasevici, fără dată şi loc.

[6] Până acum lucrările au fost finanţate de Comitetul de Cercetări Ştiinţifice din Polonia (în faza premergătoare) şi de Universitatea Jagiellonă.

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)

informaţia (*în România până în 1990*), iar *siguranţa statului* are indicaţia *hist.* (*istorie*) şi explicaţia (*înainte celui de-al doilea război mondial*)[7].

Lucrarea noastră este deci un fel de compromis necesar între instrucţiunile mai vechi, efectul experienţei îndelungate a lexicografilor secolului al XX-lea şi nevoile cititorului actual de dicţionare. Nu am renunţat la latura formală existentă în dicţionarele mai vechi, au fost utilizate indicaţiile de circulaţie curente, domeniul de utilizare al termenilor de specialitate etc., introducând totodată nişte modificări (de exemplu cuvintele compuse apar ca articole separate). Am adăugat în multe cazuri de verbe indicii de recţiune, la substantive indicii de acord în caz, colocaţii – în ambele limbi. Acest demers ni s-a părut extrem de important din punctul de vedere al cititorului străin, mai ales că astfel de informaţii sunt greu de găsit în dicţionarele româneşti. Chiar dacă aceste indicaţii nu sunt introduse peste tot în mod consecvent, cititorul poate intui construcţia corectă din exemplele adăugate.

Actualizarea primei versiuni a fost executată după o serie de cercetări premergătoare, teoretice, făcute în cadrul grantului acordat de Comitetul de Cercetări Ştiinţifice de cele două autoare, în colaborare cu nişte specialişti din diferite domenii, o operă aşa de complexă neputând fi realizată fără acest fel de ajutor. Luând în considerare faptul că există foarte puţini cunoscători ai limbilor polonă şi română din diferite domenii speciale, a fost o lucrare de pionierat şi ca atare nu poate fi perfectă. Ca orice primă ediţie a dicţionarului, ea va trebui revizuită şi adăugită.

Munca la actualizare a constat în modificarea sau eliminarea unor exemple învechite, introducerea articolelor noi, modificarea grafiei româneşti dinainte de 1993 în conformitate cu cea actuală şi revizuirea unor termeni de specialitate. Prima versiune a constituit, bineînţeles, reflectarea limbajului din epoca anilor ’80 ai secolului trecut, corpusul lucrării fiind bazat pe *Dicţionarul explicativ al limbii române* şi materialele de presă din această perioadă. Aceasta însemna, în primul rând, existenţa unui număr exagerat de lexeme din limba de lemn a epocii şi, în al doilea rând, existenţa unui număr insuficient de lexeme din zona religiilor, a economiei de piaţă etc., situaţie creată de activitatea cenzurii. Abordarea ideologică din epocă a falsificat atât imaginea limbii, cât şi a lumii.

Modificarea articolelor (uneori eliminarea lor) s-a efectuat prin adăugarea indicaţiilor cum ar fi *ist.*(*istorie*), *polit.* (*politică*) sau altele, de exemplu, la articolul *consiliu,* unde denumirea *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc* a căpătat semnul † (*învechit*).

În „Noţiuni de gramatică română“, capitolul introductiv al dicţionarului care este versiunea nouă a unui mic manual de gramatică, publicat de Halina Mirska Lasota anterior, sintagma *muncitor harnic*, care a servit drept exemplu de substantiv declinat cu adjectiv, a fost înlocuită de *elev harnic*, ş.a.m.d.

Introducerea articolelor noi sau adăugarea sensurilor noi la cele existente priveşte, bineînţeles, neologismele din diferite domenii, mai ales din domeniile nou apărute în ultimii ani – informatică, telefonie mobilă etc. Am lărgit sfera lexicului

[7] Unele explicaţii se datorează experienţei îndelungate de viaţă a Halinei Mirska Lasota. Acest factor important la autori de dicţionare (vârstă şi experienţă) nu poate totuşi înlocui existenţa operelor lexicografice cuprinzând mai ales cuvintele din limba de lemn din perioada comunistă în România, unde străinul ar putea găsi formele *nechezol*, *obsedantul deceniu* etc.

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)

religios, introducând articole noi (mai ales denumirile sărbătorilor) şi revizuind scrierea cu litere mari sau mici a celor existente.

O problemă aparte a constituit-o redarea termenilor din terminologia românească ortodoxă prin echivalentele din acelaşi rit în polonă. Tradiţia lingvistică polonează păstrează în majoritate terminologia legată de biserica romano-catolică, mai mult de 90 % dintre polonezi declarându-se până astăzi catolici şi numai 2% ortodocşi. Nu este de mirare deci că toată operaţia traducerii a fost în acest caz, într-un fel, dublă – între aceste două limbi şi între cele două rituri. Din punct de vedere pur lingvistic, limbajul ortodocşilor este mai puţin dezvoltat în cadrul limbii polone, cuprinzând multe împrumuturi sau calcuri, accesul la literatura de specialitate şi la dicţionare fiind dificil. Hotărârea noastră de a introduce cât mai multe elemente ortodoxe a fost o muncă de pionierat şi a cerut colaborarea continuă cu teologi, muncă ce ar trebui continuată şi în viitor într-o perspectivă polono-română. O operă lexicografică de acest fel cere nu numai colaborarea cu specialişti în teologie, cunoscători ai ambelor limbi, dar şi apariţia dicţionarelor „ecumenice" de termeni religioşi, cuprinzând totodată şi denumirile populare ale sărbătorilor. Lexicograful ar putea afla din astfel de lucrare, de exemplu, că românii ortodocşi folosesc denumirea *Adormirea Maicii Domnului* iar catolicii *Ridicarea la cer* pentru aceeaşi sărbătoare, ortodocşii – *Sfântul Duh*, catolicii *Sfântul Spirit* etc. Ca exemplu de articol construit astfel poate servi cuvântul-titlu *Bobotează*, care în dicţionarul anterior a fost redat prin termen catolic polonez *Trzech Króli* (*Trei Magi; Trei Crai de la Răsărit*). În NDRP am introdus denumirile acestei sărbători găsite în calendarele ortodoxe poloneze, indicând şi data ei, articolul respectiv are deci forma următore:

Bobote|ază *fsing prawosł.* Teofania *f*, Epifania *f* (Objawienie), Święto *n* Jordanu, Chrzest Pański (*święto 6 stycznia*).

Revizuirea unor termeni de specialitate, elaboraţi în prima versiune pe baza dicţionarelor de specialitate existente pentru alte limbi, a fost efectuată mai ales în domeniile în care am găsit colaboratori – specialişti în aceste zone. Este vorba, în primul rând, de terminologia medicală şi cea botanică. În situaţia în care revizuirea celei dintâi (şi adăugarea cuvintelor noi, bineînţeles) a fost un lucru de rutină, nu tot astfel au stat lucrurile în cazul lexicului botanic. Spre surpriza noastră, în ciuda faptului că în NDRP sunt trecute şi denumirile latine ale plantelor, ne-am trezit în situaţia de a aduce modificări importante multor articole. Botaniştii care lucrează la o nouă sistematică la nivel mondial au introdus, în ultimii 20 de ani, multe schimbări în sistemul de notaţie, fapt care a distrus convingerea noastră diletantă despre exactitatea absolută a descrierii în cadrul acestei ştiinţe.

Dificultatea cea mai mare şi problema nerezolvată a fost lexicul din domeniile juridic şi economic. Schimbările din ambele ţări din ultimele două decenii impun elaborarea de către specialişti, mai ales jurişti cunoscând ambele sisteme juridico-administrative, a unui dicţionar de specialitate în acest sens. Colaborarea economică româno-polonă în curs de dezvoltare rapidă şi activitatea crescândă a traducătorilor autorizaţi (care, în general nu sunt jurişti, ci amatori în acest domeniu) cer întocmirea urgentă a unui astfel de instrument.

Lipsa dicţionarelor de specialitate polono-române şi româno-polone, a cercetărilor comparative în domeniul lexicului (şi nu numai a lexicului) este cauza elaborării insuficiente a acestui compartiment al limbii în NDRP. Singura soluţie

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)

posibilă a fost în acest caz întocmirea echivalenţelor pe baza unei a treia limbi, procedeu care totdeauna duce la inexactităţi. Autoarele au fost perfect conştiente de aceste lipsuri în lucrarea lor.

Latura tehnică a întreprinderii nu a fost, nici ea, una de rutină şi simplă. Nu poate fi uitat faptul că dicţionarul este publicat într-o editură poloneză, unde nu există redactori nici corectori, cunoscători de limba română (să nu vorbim despre unii cu experienţa lexicografică) – situaţia valabilă pentru editurile poloneze în general. Încercările de colaborare între Editura Universităţii Jagiellone şi Editura Academiei nu au avut succes, aşa încât aproape toată munca de corectură a devenit sarcina autoarelor. Cea mai simplă muncă editorială – începând cu scrierea la calculator a primei versiuni (pregătite în forma dactilografiată) şi sfârşind cu problemele legate de segmentarea cuvintelor la trecerea dintr-un rând în altul – a fost controlată şi verificată în mod continuu de noi. O atenţie specială a necesitat-o adaptarea textului la ortografia de după reforma din 1993.

NDRP va cuprinde în partea introductivă noţiuni de gramatică română, în cea finală – indicele de abrevieri cele mai curente şi de nume proprii. Partea de gramatică este o versiune nouă, revizuită a Scurtei Gramatici a Limbii Române[8], publicate de Halina Mirska Lasota în 1964, singura gramatică românească publicată în limba polonă (dacă nu ţinem cont de nişte scheme structurale existente în dicţionarele anterioare amintite). Lucrarea aceasta, de mici dimensiuni, poate fi socotită prima gramatică de tip comparativ româno-polonă, prototipică în astfel de cercetare, încă inexistentă[9].

***

Sfârşitul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea este, pentru lexicografia mondială, crucial. Domeniul acesta „se transformă încet într-o disciplină din zonele lingvisticii şi a informaticii, integrând metodele lingvisticii computerizate cu procedurile computerizate ale producţiei de publicaţii de cărţi şi ale publicaţiilor electronice”[10]. Lexicografia poloneză, ca şi cea românească se vor adapta acestei realităţi. Lucrarea mai sus prezentată va fi, probabil, ultimul mare dicţionar român-polon scos în forma tradiţională, „pe hârtie”. Cum prevede T. Piotrowski, „Credem deci că nu va trece mult timp şi operele lexicografice vor fi de două feluri: vor exista dicţionarele mici, pe hârtie, pentru uz imediat şi dicţionarele mijlocii şi mari, în versiunea electronică, mai uşor de folosit şi de păstrat”[11]. Dicţionarul despre care a fost vorba va fi, sper, baza lucrărilor lexicografice polono-române şi a celor româno-polone în viitor, iar munca din acest domeniu nu va fi considerată numai o meserie, ci şi *muncă ştiinţifică*.

[8] Halina Mirska Lasota, *Zwięzła gramatyka języka rumuńskiego*, Wiedza Powszechna, Warszawa,1964.

[9] Scrisă, în prima versiune, pentru autodidacţi polonezi, nu cuprinde comparaţii în sensul modelelor întocmite pentru cele două limbi, doar alegerea problemelor importante din punctul de vedere al vorbitorului polonez şi alăturarea exemplelor poloneze, importanţa lor fiind intuită de autoare la baza experienţei Domniei Sale din predarea limbii române în cadrul lectoratului la Universitatea din Varşovia. Îmi dau seama că demersul nostru de a încorpora gramatica aceasta, “user-friendly”, “prietenoasă”, în dicţionar, îi poate surprinde pe unii lingvişti, obişnuiţi cu schemele structurale care apar în general în această funcţie. Totuşi nevoile destinatarului de rând (nu şi ale lingvistului) ca şi claritatea expunerii autoarei au fost, pentru mine, un argument deciziv.

[10] Vezi T. Piotrowski, *op. cit.*, p. 51.

[11] *Ibidem*, p. 56.

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)

Bibliografie

Dicţionarul explicativ al limbii române, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.
Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*, Chişinău, Editura Litera, 1998.
Jan Reychman (coord.), *Słownik rumuńsko-polski. Dicţionar român-polon*, Editura Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna", Warszawa, 1970.
Maria Berger, Friedrich Schattner, Vladislav Vlădescu, *Słownik techniczny polsko-rumuński i rumuńsko-polski*; Friedrich Schattner, Vladislav Vlădescu, Maria Berger, *Dicţionar tehnic polon-român şi român-polon*, Bucureşti,Editura Tehnică, / Warszawa, Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, 1977.

Les problèmes de l'élaboration du nouveau dictionnaire roumain-polonais

En Pologne on a publié jusqu'à présent un seul vaste dictionnaire roumain-polonais (en 1970). Dans cet état des choses (a może : C'est la raison pour laquelle…), Halina Mirska Lasota et Joanna Porawska ont pris la décision de rédiger le nouvel ouvrage lexicographique dans ce domaine, plus vaste et plus detaillé, comprenant approximativement 45 000 mots d'entrées. L'ouvrage sera publié en 2007.

Dans cet article on présente les difficultés liées au travail des deux auteurs dans la situation du manque de spécialistes dans le domaine des recherches comparatives polono-roumaines, ainsi que du manque de dictionnaires de terminologie spéciale, antérieurement élaborés. Le devoir du lexicographe était, dans ce cas-là, non seulement d'enregistrer les néologismes qui ont apparus dans les deux langues, mais aussi de remplir la lacune concernant le lexique religieux se trouvant dans les dictionnaires précédents – l'héritage de l'idéologie communiste.

BDD-V2383 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:55 UTC)